

Samuels skole

Nybernhut i 1850'erne

Af Henrik Wilhjelm

Kleinschmidt kommer til Nybernhut¹

Den stigende betydning, man i begyndelsen af 19. årh. i Europa tillagde den folkelige oplysning, fik også konsekvenser for Grønland, idet »Kommissionen af 1835« i sin betænkning beskæftigede sig indgående med den grønlandske børneskole, og kateketseminarier oprettedes i 1846 i Godthåb og Jakobshavn.

Også i de grønlandske brødremissioner følte behovet for en bedre undervisning især på udstederne, hvor altfor mange voksede op uden at lære at læse, hvilket måtte afhjælpes, da »undervisningen af ungdommen i sig selv er et så vigtigt punkt, og det desuden har vist sig, at antallet af dem, der ikke kan læse, er større ved Brødremissionen end ved Den danske Mission«.²

Samme år – 1846 – forlod Samuel Kleinschmidt Lichtenau i Sydgrønland. Her havde han opholdt sig, siden han i 1841 var vendt tilbage fra Europa. Lichtenau var hans fødested, og her havde han boet sammen med sine forældre, missionærparret Johan Conrad og Kirstine Kleinschmidt, indtil han 10 år gammel skulle i »rigtig« skole i Tysk-

land, året før hans forældre grundlagde herrnhuternes sydligste missionsplads, Friedrichsthal.

Samuel stammede så meget, at han ikke blev fundet egnet til videre skolegang, så efter 4 års forløb kom han i apotekerlære i Zeist i Holland. Hans lyst var imidlertid at undervise, og da han efterhånden var kommet over sit talebesvær, fik han arbejde nogle år som lærer ved drengeskolen i Christiansfeld, inden hans inderste ønske gik i opfyldelse: han blev kaldet som missionær til Grønland og fik dermed mulighed for at vende hjem.

Hans begavelse og indsats var meget alsidig, men størst betydning fik han på det sproglige område. Med sin »Grammatik der grönländischen Sprache« (Berlin 1851) og »Den Grønlandske Ordbog« (Kjøbenhavn 1871) samt den nyoversættelse af hele Bibelen, som han efterlod sig ved sin død i Godthåb i 1886, kan hans betydning for det grønlandske sprog næppe overvurderes.

I Lichtenau havde han som hovedopgave haft at undervise i drengeskolen, og ved siden heraf havde han arbejdet



Samuel Kleinschmidt fotograferet i Godthåb omkring 1880. Foto: Arktisk Institut.

med den nye grønlandske grammatik, hvoraf størstedelen var gjort færdig.³ Når han i 1846 flyttede til Lichtenfels, var årsagen udelukkende, at samarbejdet

mellem ham og Lichtenaus menighedsforstander, Valentin Müller, var meget dårligt. Bemærkelsesværdigt nok var der ikke antydning af samarbejdsproblemer

mellem ham og de øvrige missionærer de to år, han opholdt sig i Lichtenfels.

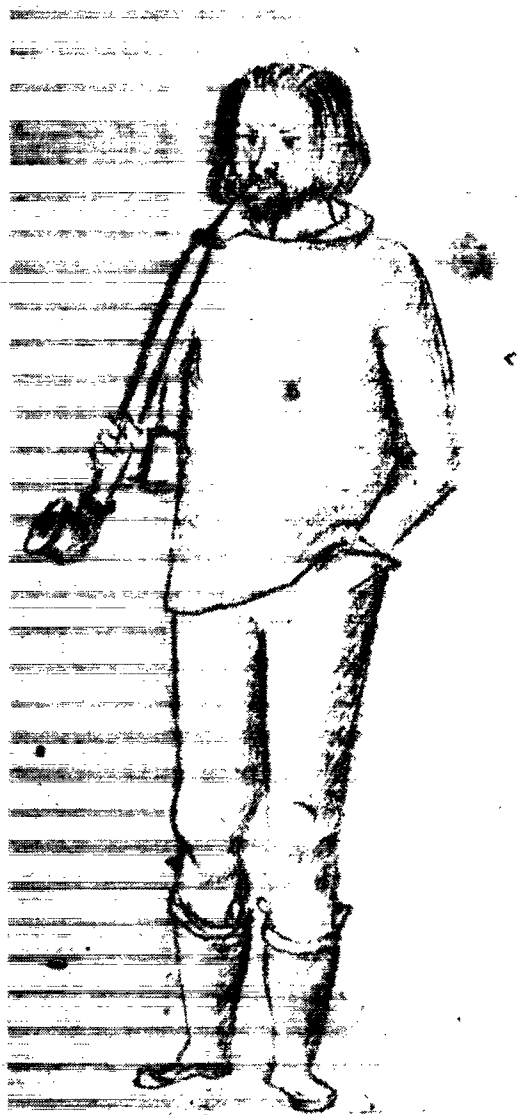
1848 fortsatte Kleinschmidt til Nyherrnhut, fordi der ikke længere var brug for ham i Lichtenfels. I Nyherrnhut kunne man også godt have undværet ham, men et sted skulle han jo være. De fleste begræd, at det ikke var lykkedes at gennemføre en plan, hvorefter han med et hvalfangeskib skulle være sat over til Cumberland på den anden side af Davisstrædet for at undersøge mulighederne for at optage en mission dér.⁵

Hjælperkolen planlægges og forberedes

I Nyherrnhut havde man siden oprettelsen af det danske seminarium i Godthåb drøftet muligheden af at gøre noget lignende i brødremenighederne, og sammen med Kleinschmidt udarbejdede man så et konkret forslag (dateret: 27. februar 1848) til en »gehülfbildungsanstalt« og sendte det til de andre missionærstationer: Lichtenfels, Lichtenau og Friedrichsthal.⁶

I forslaget påpegede man, at det blev stadig vanskeligere at få brugbare nationalhjælpere og skoleholdere (der tog sig af henholdsvis kirke og skole) på udstederne. Kunne man blot uddanne 24, ville forholdene være så forbedrede, at man også ville kunne klare sig med færre udsendte missionærfamilier. Hvert andet år skal optages 4 elever, der ialt skal tilbringe 4 år på seminariet og på den måde komme pensum igennem to gange. Ugentligt skal der undervises 18 timer: 6 timer til bibel og katekisme (læsning), 4 timer til skriftlig grønlandsk, mens verdenshistorie, geografi, naturhistorie, elementarfysik, regning,

Janssen aflagde besøg i Lichtenfels i foråret 1847 og mødte for første gang Kleinschmidt, der den vinter led af en ondartet budsygdom, der gjorde ham helt uarbejdsdygtig det meste af vinteren. Janssen omtaler i sine breve til sin mor besøget fuld af væmmelse over de tyske missionærers lave dannelsesstrin som »ganske simple raee ... Haandværkere«. I Lichtenfels er de særligt »malproppe ... og mere eller mindre fnattede, navnlig Hr. Kleinschmidt, der tillige var skurvet i Hovedet, han seer omtrent saaledes ud med brandrødt Haar og Skjæg.«^A



sang og nyere missionshistorie skal dele resten. Sideløbende skal eleverne have mulighed for praktik i børneskolen. Eleverne skal være 14 år ved optagelsen og komme fra gode hjem (og i hvert fald ikke være født uden for ægteskab). Seminariet skal helst placeres i Sydgrønland, hvor flid, orden og sparsommelighed endnu er med til at præge hverdagen. Udefra kommende elever skal mod en mindre godtgørelse (6 rbdL årligt) optages i gode familier på seminariestedet og forsynes med kajak, så de opøves i fangererhvervet og derved bliver et aktiv for deres plejefamilie. Hvis de tilrejsende elever er sønner af enker, må deres mødre betænkes med en mindre erstatning for at give afkald på sønnens fangst (4–8 rbdL). Man regner med 42 ugers undervisning årligt.

Seminariet skal ikke blot være kundskabsmeddelende, men også opdragende, og den person, der bliver ansvarlig for seminariet, bør helt frigøres for andre pligter, åndelige såvel som praktiske, således at han helt kan hellige sig dette arbejde. Kun ganske undtagelsesvis bør en elev kunne bortvises, og afgørelsen skal da tages ikke af læreren alene, men af stedets missionærråd (»Conferenz«).

Eventuelt kan nyankomne missionærer gøre tjeneste som hjælpelærere, og måske kan man overveje at lade missionær børn, der normalt kom på skole i Europa i 9–10 års alderen, vende tilbage til Grønland få år senere for at indgå i seminariet som en mellemting mellem elever og hjælpelærere.

Som nævnt havde man forestillet sig, at seminariet skulle placeres på et af de

sydlige steder, Lichtenau eller Friedrichsthal, men her var interessen for forslaget ikke stort. De få kommentarer man modtog, var negative. Kun indvendinger. Formentlig fordi tanken var ganske ny for dem, mens den i de nordlige menigheder havde været drøftet længe.⁷

Årsagen hertil har næppe alene været det danske seminariums, men også den danske centraladministrations (inspektørembedets) nærhed. Missionærerne er hyppigt blevet mindet om det lave stade de mest elementære skolekundskaber var på i brødremenighederne.

Men var interessen begrænset i Sydgrønland, så var den til gengæld stor i Brødremenighedens centrale ledelse i Herrnhut, Unitets-Ældste-Conferensen (UAC), som samme år (og uafhængigt af Nyherrnhut-forslaget) havde skrevet til missionsstationerne og bedt dem overveje oprettelsen af en hjælpeskole (»Gehülfschule«). Og da de sydlige menigheder fortsat ikke kunne se nødvendigheden heraf, var det hurtigt klart, at en sådan skole kun kunne etableres i Nyherrnhut, hvis forslag i det store og hele fik UAC's tilslutning.

Man gik igang med at realisere planen – hovedsagelig var det Kleinschmidt, som tog sig deraf. Han havde arbejdet som lærer på de missionsstationer, hvor han havde været, og i Nyherrnhut var han enelærer i børneskolen (bortset fra religionsundervisningen, som missionærforstanderen tog sig af).⁸ Det var derfor nærliggende at lade ham blive hovedansvarlig for Hjælpereskolen, hvis han ikke kom afsted til Cumberland.

Han bestilte materialer op: et harmonium, en elektriceremaskine, bibelske

billeder (NB: *gode*), dyrebilleder (*gode*), billeder af alt muligt i Europa, billeder af mennesker af forskellige nationaliteter (selvfølgelig: *gode*), en reliefglobus – og om muligt bøsser og kasser (*illerfiit*) til eleverne. Dertil et skolebord og nogle trebenede stole og lidt mere.⁹ – Mere var ikke nødvendigt for at starte et seminarium – og det meste fik han ikke engang. Bl. a. var de modtagne billeder dårlige – selv om han ellers havde fremhævet kvaliteten nogle gange! Billederne var teatraliske og unaturlige. Og det kunne en europæer affinde sig med, for han kendte baggrund og sammenhæng, men for en grønlander virkede det kun besynderligt og kunstigt, som f. eks. når Judas havde pengepungen i hånden, mens han spiste.¹⁰

Kleinschmidt havde også regnet med, at der skulle bygges en særlig – omend lille – Hjælper-skole-bygning,¹¹ men det blev ikke bevilliget. Man måtte nøjes med børneskolelokalet.

Hjælper-skolens elever og undervisning

Hjælper-skolen kom igang i sommeren 1850 – med Kleinschmidt som enelærer og ialt 6 elever, hvoraf dog de to, David og Simon var ældre (21 og 18 år) og kun fulgte undervisningen i det omfang, fangst og fiskeri tillod dem det. De øvrige fire, Amos Aron, Ludvig, der var dværg, Simeon og Chr. Renatus, var mellem 13 og 16 år gamle, og kun den yngste (Renatus) kom udefra. Han var søn af en enke i Lichtenfels.¹²

To år senere – i 1852 – optoges endnu tre elever (heraf endnu en fra Lichtenfels – en anden var Abraham fra Nyherrnhut). Dermed var det samlede

elevantal oppe på 7 foruden de to lidt ældre »halv-elever«, og da det var besluttet, at der kun måtte og kunne være 6 elever i Hjælper-skolen, overførtes Amos Aron til status som »halv-elev«.^{12a}

Undervisningen fandt sted om eftermiddagen – dels fordi det i det store og hele fortsat var Kleinschmidt, der tog sig af børneskolen også, og denne fandt sted om formiddagen, dels fordi hjælper-skole-eleverne, når vejret tillod det, om dagen tog med på fangst. Kleinschmidt sørgede for, at alle elever havde kajak og kajakredskaber. Når vejret ikke var til fangst, blev eleverne hyppigt inddraget som hjælpelærere i børneskolen.

I Hjælper-skolen undervistes dagligt 2–3 timer – afhængig af vejr og årstid. Heraf anvendtes henvend halvdelen af tiden (5 timer ugentlig) til »læsning« af forskellige bibelske skrifter (som Kleinschmidt allerede på dette tidspunkt var påbegyndt en nyoversættelse af, til dette formål [1. Mosebog, Esajas og Ezekiel]), og også for de andre fags vedkommende fulgte Kleinschmidt stort set den oprindelige plan.¹³ Lørdag anvendtes til undervisning i 4-stemmig korsang og derudover underviste Kleinschmidt eleverne i orgelspil.

Derimod lykkedes det ikke at gennemføre et undervisningsår på 42 undervisningsuger. Fra midt i maj til midt i oktober havde man normalt ingen undervisning i børneskolen, fordi familierne i denne tid helst skulle være på farten for at skaffe vinterforråd. Og for hjælper-skole-eleverne gjorde man ingen ændring heri. Undervisningsperioden indskrænkede sig til de 7 vintermåneder.¹⁴

<u>atuausingortok</u>	atuainek. - -	agdlangnek (taissat).	nautserssuinek.
<u>mardlungortok</u>	atuainek. - -	umassunik.	
<u>pingaslungortok</u>	sikminent ingerdlausianik.		
<u>sisamangortok</u>	atuainek. - -	agdlangnek (nugtigh. pinner.)	silap plususianik.
<u>matlimangortok</u>	atuainek. - -	nassuiagkat.	
<u>arfinlungortok</u>	erinat.		

[Læs. iluimærket 1853 malisfata tungågut.]

Hjælperkoleskema fra vinteren 1853. — Skemaerne var aldrig helt ens. Denne afgørende vinter så det således ud:
Mandag: læsning, skrivning (diktat), regning. Tirsdag: læsning, zoologi. Onsdag: verdenshistorie. Torsdag: læsning, skrivning (afskrivning/skønskrivning), geografi. Fredag: læsning og fortolkning. Lørdag: sang og musiceren.

Da Kleinschmidt gjorde status over det første undervisningsår, skrev han, at »det lader sig højst sammenligne med den første opbryden af et stykke hede: jorden er delvis pløjet, og en del af lyn-gen, som hidtil stod opad, ligger nu på siden eller nedad; — mere lader sig med sikkerhed ikke sige«. ¹⁵

En af grundene til, at der ikke var nået mere, var, at ingen af eleverne fra starten kunne læse ordentligt, — og det på trods af, at de var begyndt i skolen som 4–5 årige. ¹⁶

Som forklaring på, at børnene fik så lidt ud af skolen, nævner Kleinschmidt, at læreren selv ikke kunne læse ordentligt, »for så vidt han nemlig udtaler de grønlandske ord på en meget barbarisk måde (omtrent som når englænderne læser latin), hvortil fremdels kommer det

fuldstændig regelløse skriftsprog, der findes i alle vore bøger, samt at skolen overlades dem, der lige er kommet til landet, så læreren ikke kan tale med sine elever«. — »Når dertil kommer, at lærerne hyppigt ikke interesserer sig for eller egner sig til undervisning, så kan man ikke undre sig over, at de, der kan læse, er lige så sjældne som de hvide mus«. ¹⁷

Der var dog også andre grunde til, at der ikke kom så meget ud af det første år. En væsentlig hemsko var den i Nyherrnhut om vinteren efterhånden helt normale hungerperiode, samt den »vel for hele den grønlandske nation ejendommelige, men her særlig grelt fremtrædende åndelige ligegyldighed: en tilbøjelighed til at kalde alt godt, eller at sige ja til alt« — og dette sidste blev sær-

lig mærkbart p.g.a. den lange, strenge sulteperiode. »Den, der ikke har erfaret det, kan næppe gøre sig en forestilling om, i hvilken grad fortsat sult kan afstumpe det menneskelige i mennesket, indtil det tilsidst som kvæget kun har et behov: foder. Man kan være nok så kvik og opvakt, men hvis maven snører sig sammen, så svømmer behovet for næring oven på som olie på vandet, hvor så samtidig vinden ikke længere laver bølger«. ¹⁸

En forudsætning for at komme den »åndelige ligegyldighed« til livs var altså at afskaffe sulteperioderne. Med det formål foreslog Kleinschmidt, at han sammen med eleverne fik lov til at have egen husholdning, hvorved skolen så for alvor ville blive, hvad den allerede kaldtes: »Samuels skole«. Ved en sådan ordning ville Kleinschmidt selv kunne leve nøjsommere, end han plejede, og så ville der blive så meget tilovers, at det var muligt at hindre elevernes værste sult (idet det fortsat var meningen, at de skulle bo og spise hos deres forældre eller plejeforældre), uden at det ville koste missionskassen ekstra. Kleinschmidt mente, at han ville kunne sørge for kost, klæder og kajakudstyr til sig selv og seks elever for 200 rbd. årligt ¹⁹ (hvilket svarede til Rasmus Bertelsens løn som lærer ved Godthåb Seminarium eller til knap en trediedel af, hvad seminarieforstander Janssen og hustru anvendte til deres forbrug). ²⁰ En sådan ordning ville have betydet, at Kleinschmidt ikke længere spiste sammen med de øvrige missionærfamilier, og det ville have været et brud på al hidtidig praksis. Det blev da også afslået ham – i stedet fik han 15

rbd. pr. elev – i et brev, der samtidig anmodede ham om at komme til Europa for det følgende år at drage til Mongoliet, hvor man havde planer om at starte en mission og mente, at Kleinschmidt p.g.a. sprogtalent og ungkarlestand ville være velegnet til at bane vejen.

Men Kleinschmidts svar blev et nej. Det eneste positive ved at rejse til Mongoliet ville være, at han fik lov til at forblive ugift – men det håbede han alligvel at få lov til! Han fandt den megen tale om sit sprogtalent overdrevet og manglede også modet på den ny opgave, »derimod er min hengivenhed til dette på så mange måder mishandlede folk (det grønlandske) urokket, og den bliver stadig fastere, jo oftere jeg hører, at det er uforbedreligt, for jeg tror det ikke.« En sidste grund til at blive i Grønland var »den påbegyndte Hjælper-skole... Hvad jeg her ville skrive, må hellere forblive uskrevet; kort sagt: jeg kan ikke få mig selv til at forlade den, hvis jeg ikke ligefrem skal.« ²¹

Og det skulle han ikke – endnu. Så han fortsatte undervisningen. Men netop fordi elevernes forudsætninger havde været dårligere og hindringerne større end ventet blev der ikke dimetteret hjælpere i 1854 som beregnet. Først to år senere – i 1856 – udtrådte 4 elever, hvoraf de tre, Ludvig, Simeon og Chr. Renatus, havde været med fra starten og således modtaget undervisning i 6 år. Et undervisningsforløb af denne længde havde dog allerede været nævnt i det oprindelige forslag som et muligvis bedre alternativ til de 4 år, man i første omgang havde lagt sig fast på, mens man endnu håbede på, at rekrutteringen

af elever ikke ville blive noget problem. Men i de sydlige menigheder var der fortsat ingen stemning for at sende elever til Nyherrnhut.

Den sidste af de udtrådte elever var Abraham, der var startet i 1852. Han var ikke færdiguddannet, men Kleinschmidt så sig tvunget til at bortvise ham fra undervisningen, fordi så svære anklager mod ham for utugt var rejst, at missionsrådet havde udelukket ham af menigheden.

Efter at de 4 elever nu var udtrådt, var der kun 2 elever tilbage fra 1852. Hertil kom 2 nye fra Nyherrnhut.

De udtrådte elever blev dog ikke umiddelbart ansat som skoleholdere eller hjælpere. De var endnu for unge (men dog 19–20 år), og i stedet havde Kleinschmidt dem fortsat tilknyttet børne- og hjælperskolen som »føk (zöglinge).²³

Han havde samme år fået et lille trykkeri (fra menigheden i Zeist, hvor hans broder var prædikant) og fik derved mulighed for at fremstille undervisningsmateriale, som var skrevet med en ikke »regelløs« bogstavering, men i overensstemmelse med hans egen grammatik, der var udkommet i 1851. Sommeren 1857 er en geografibog under trykning og en verdenshistorie planlagt.²⁴

Undervisningens sigte:

Forstanden eller hjertet?

I det oprindelige forslag var der lagt megen vægt på, at Hjælper skolens virksomhed skulle være ikke blot kundskabsmeddelende, men også opdragende. Og om netop forståelsen heraf opstod der i årenes løb en del uenighed.

Hovedformålet med undervisningen var for Kleinschmidt: »Efter bedste evne, eller rettere, efter den nåde, som Gud giver mig, at lede eleverne dertil, at de lader alt, såvel deres eget hjertes trang, som også alle det daglige livs sædvanlige begivenheder, belyse af Guds ords lys, som hverken vantro eller overtro kan bestå overfor,« – og for at det kan lykkes, – »at Han da fremfor alt giver mig selv troens lys i hjertet«. ²⁵

Dette var og blev for Kleinschmidt hele livet det, hvorom alt drejede sig. I selve formuleringen adskiller han sig vel ikke meget fra, hvad hans far og kolleger kunne have skrevet. Og dog! Der er ingen adjektiver. Ingen udsmykning eller tilsløring. Han skriver f. eks. ikke »den kære Guds klare ords strålende lys«.

Det lidt sødladne, som man hyppigt møder hos den tids brødremissionærer, var ikke Kleinschmidts sag. Han er – også og især når det drejer sig om det kristelige – til det yderste saglig og redelig. Han skriver, hvad han mener og tror – og ikke hvad han regner med, at andre kunne ønske, at han mente eller troede. Derfor kan han også reagere meget voldsomt, hvis andre – kolleger eller foresatte – ikke respekterer, hvad han har sagt. Han er således meget fortørnet over, at man har ændret i hans breve og derefter trykt dem i »Missions-Blatt«. Han havde i sin beretning om Hjælper skolens første år skrevet, at eleverne *til dels* havde lært at læse; det blev i »Missions-Blatt« til, »at de alle havde lært at læse flydende«. ²⁶ Den slags fordrejelser og overdrivelser var Kleinschmidt en pestilens. Og når han mødte den – og det skete ikke ganske sjældent – reage-

rede han. Dette var den egentlige grund til de samarbejdsproblemer, der var opstået omkring ham i Lichtenau og som i så rigt mål skulle opstå i Nyherrnhut.

Det er hykleriet, sladderen og uredeligheden i menigheden, som han er i opposition til, og ikke den herrnhutiske kristendomsforståelse. Folkeoplysning i sig selv er ikke hans mål, men en kristen oplysning af menneskelivet.

Alligevel rettes der efterhånden flere og flere indvendinger mod hans undervisning, der beskyldes for at være intellektuel og teoretisk og ikke opbyggelig og vækkende. Den er »mere langt an på forstanden end på hjertet«. ²⁷

Kleinschmidt afviser anklagen med henvisning til, at samtlige fag bortset fra geografi, naturhistorie og regning, der ialt beslaglægger 3 ugentlige timer, er rettet mod bibelske eller kirkehistoriske emner, og at han nu engang må undervise med de evner, han har fået. ²⁸ Men anklagerne forstummer ikke – tværtimod! De følgende år tager de til.

Årsagen til, at han 1855 må forsvare sig, er, at anklagen også er blevet rejst fra en uventet kant: Seminarieforstanderen i Godthåb, C.E. Janssen. Denne havde i et brev til menighedsforstanderen i Lichtenau, Val. Müller, meddelt, at han fandt, at Kleinschmidts undervisning i for høj grad drejede sig om verdslig og ikke religiøs viden. Menighedsforstander Ulbricht ville lægge mere vægt på det sidste, hvis han havde varetaget undervisningen, tilføjede Janssen. – Dette brev om sin gamle modstander lod Müller sporenstregts gå videre til UAC, som så siden præsenterede Kleinschmidt for ankla-

gen. ²⁹ – Man er tydeligt i UAC noget rystede, for man har hele tiden regnet med, at selv om brødremenighederne i Grønland på en række områder havde flere problemer end de danske, så gjaldt dette ikke i religiøs-kristelig henseende. I brødremenighederne havde man kun foragt til overs for lutheranernes såkaldte kristendom. Så Janssens brev forkrækkede.

Der kan være grund til at hæfte sig, dels ved at anklagen fremføres så ensstemmigt, dels ved Kleinschmidts svar, der på en måde giver anklagen ret. I sit svar opregner han hvor mange timer, der anvendes på verdslige og kristelige fag. Og i den sammenhæng kan han henvise til, at på Godthåb Seminarium anvendes op til halvdelen af timerne (15 af 30) på verdslige fag. Men netop derfor er det klart, at det slet ikke er herom striden mellem Kleinschmidt og de andre (også Janssen) står. For dem at se blev også bibelfagene i Kleinschmidts timer til »ydre viden«. Eleverne skulle lære noget for at kunne forstå det, som de læste, – og så har Kleinschmidt i høj grad overladt det til teksterne selv at oplyse eleverne »i den sikre overbevisning, at helligånden er en bedre læreremester end jeg«. ³⁰ Men det var Kleinschmidts ansvar, at teksterne var pålidelige. Derfor havde han en umådelig respekt for ordet, både det mundtlige og det skrevne.

Denne diskussion har fællestræk med diskussionen mellem Hans Egede og de første brødremissionærer, der anklagede Hans Egede for at drive på med viden om Gud og ikke tale til hjertets omvendelse. ³¹ Den »religiøse karakter«, som

man manglede i Kleinschmidts undervisning, var inderligheden, den følelsesmæssige appel. Og når Kleinschmidt ikke – trods mange opfordringer – lagde sin undervisning om, skyldtes det dels han store blufærdighed i trosanliggender og had til alt unaturligt, dels hans oplevelse af, at megen erklæret inderlighed og fromhed var udtryk for hykleri og overfladiskhed, og i anledning af Janssens anklage mod hans undervisning, svarer han netop, at han (Janssen) ofte fælder »forhastede domme« – det er nu hans »ofte tunge kors«.³²

Eksamen?

Udfra det allerede fremførte kunne man forvente, at Kleinschmidt, som angiveligt skulle lægge vægt på »ydre viden«, ville være tilhænger af eksamen, og at hans modstandere ville opponere herimod; for hvordan kunne man vel eksaminere mennesker i deres religiøse holdning og stade? Ja, det gjorde man nu faktisk i brødremissionærerne i de obligatoriske skriftestamtaler (Sprechen), missionærerne havde med grønlænderne. Og det *var* netop brødremissionærerne, der var utilfreds med, at Kleinschmidt ikke ville indføre eksamen, – og p.g.a. deres gentagne klager pålagde UAC ham, at indføre årlig eksamensafholdelse.³³

Ved Godthåb seminarium havde man hele tiden haft eksamen, som netop Janssen gjorde et stort nummer ud af. Den strakte sig ofte over to dage, og byens honoratiore (de mandlige europæere: inspektør, læge, kolonibestyrer, assistent og Nyherrnhuts missionærer)

bivånedede den og fungerede som censor; Kleinschmidt var således fast censor. Og eksamen afsluttedes med, at alle fulgte eleverne ned til havnen, hvor de gik i kajakkerne og demonstrerede deres færdigheder i dette fag.³⁴

Kleinschmidt accepterede »med fornøjelse« ordren til fremover at afholde eksamen, fordi han forventer, at der vil komme noget positivt ud deraf. »Ganske vist *ikke direkte* for eleverne, for jeg kan ikke tro og er heller ikke på nogen måde af din (UAC-medlemmets) redegørelse blevet overbevist om, at der her på nogen måde kan være tale om nogen umiddelbar fordel for eleverne; i hvert fald anser jeg den ubetinget negative virkning af den indre usandhed, som vel uundgåeligt er forbundet med en sådan eksamen (i en opdragelsesanstalt) for at veje meget tungere«, og den kan kun neutraliseres af Guds nåde, der lærer eleverne »at rette blikket væk fra de andre hen på sig selv«. Kollegerne ville også få mere ud af at følge undervisningen en gang imellem, »thi hvad der med rimelighed fremfor alt ligger os på hjerte, hvad disse elever angår, kan naturligvis ikke erkendes ved at eksaminere, men må komme for dagen i deres vandel«. Derimod forventer han en »*middelbar* fordel« af sådanne skoleprøver, nemlig for kollegerne ved Godthåb Seminarium, idet de ville kunne lære noget ved at overvære dem – ligesom han selv har haft udbytte af at være med til deres eksaminer.³⁵ Unægtelig en noget »middelbar fordel! Og det må enten være skrevet i et forsøg på at få UAC til at tilbagekalde ordren om eksamen, når de indså, at den ville blive til

skade for både elever og missionærer og kun gavne den danske mission, eller være bidende ironi.

Når Kleinschmidt er modstander af eksamen, skyldes det, at den får eksaminanterne til at bestræbe sig på at gøre et godt indtryk på andre og interessere sig for at sammenligne sig med andre. Og hovedsagen: elevernes personlige forhold til undervisningens indhold forflygtiges ganske. – Set med Kleinschmidts øjne er det konsekvent nok, at hans kolleger i Nyherrnhut og Godthåb både er tilhængere af en mere religiøst præget undervisning og af eksamen – begge dele har en tendens til at blive paradeforestillinger og fremelske den »indre usandhed«, som for Kleinschmidt er hovedfjenden.

På samme linie ligger det, at første gang Kleinschmidt udtaler sig utvetydigt positivt om en udvikling i hjælperskolen er, da han glæder sig over, at mindst halvdelen af eleverne »har vendt løgnen ryggen« og i det hele taget er inde i en højst personlig konfrontation med valget mellem godt og ondt som Paulus i Romerbrevet 7,18–24, omend de endnu ikke med Paulus kan tilføje, at de er udfriede af deres fremmedgjorte eksistens.³⁶

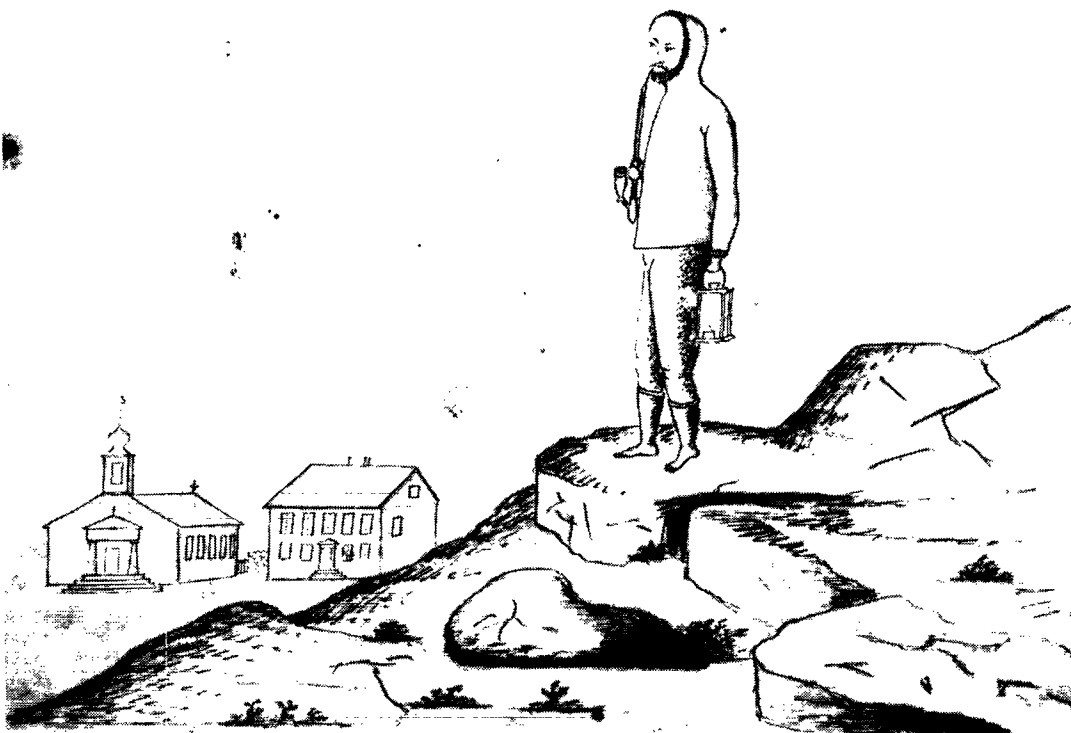
Men Janssen skifter ikke mening om Kleinschmidts undervisning. Det er netop i anledning af, at han har overværet eksamen ved Nyherrnhut, at han i sin indberetning til Missionskollegiet i København bemærker, at Kleinschmidts undervisning »i en betydelig grad synes at mangle det religiøse Indhold og Præg, som man ved et Skolelærerseminarium er berettiget til at forvente og fordre«.³⁷

Forholdet til de danske og Godthåb Seminarium

Denne anklage har Kleinschmidt måttet føle som et bagholdsangreb, da han blev præsenteret for den i brev fra UAC. Med Janssen havde han et nært samarbejde, og han var en hyppig gæst i det janssenske hjem. Efter at være vendt tilbage fra Julianehåb tog Janssen initiativet til, at lærere og elever ved de to seminarier regelmæssigt deltog i hinandens undervisning »for om muligen at frembringe en større Eenhed i Bestræbelsen til det fælles Maal, en bedre Samvirken og Udvexlen af Ideer, et nøjere Forhold og en inderligere Berøring af begge Institutioners Elever saavel med Hensyn paa disses boglige uddannelse som paa det nationale Erhverv«.³⁸

Ideen finder bifald hos Kleinschmidt, men ikke hos de øvrige missionærer. Også UAC er betænkelig for eventuelle skadelige følger af besøgene, der nok i hvert fald ikke bør være for hyppige.³⁹ – I løbet af vinteren besøger elever og lærere hinanden 4–5 gange hvert sted og deltager i undervisningen. Et par gange tager de allesammen på fangst i kajak.⁴⁰

I forbindelse med disse besøg drøfter Kleinschmidt og Janssen grundigt hinandens undervisning og forholdene iverigt. Janssens synspunkter kommer derfor næppe bag på Kleinschmidt, men det må have virket som et forræderi, at Janssen gav udtryk for dem i et brev til Kleinschmidts hovedmodstander Val. Müller, som Janssen havde lært at kende, da han en kort periode (1851–53) var præst i Julianehåb (især med



Denne usignede tegning findes som den foregående på Det kongelige Bibliotek i Ny kgl. Samlinger. Der kan næppe være tvivl om, at den forestiller Samuel Kleinschmidt – og også er tegnet af C. E. Janssen. Det stammer fra perioden, hvor Kleinschmidt sidst på eftermiddagen går fra Ny Herrnhut til Godthåb – for så at returnere om aftenen.

det formål at skaffe elever til Godthåb Seminarium og han skaffede 5 bl. a. Johannes Hansen [Hanseeraq]).

Lige siden sin ankomst til Nyherrnhut havde Kleinschmidt været en hyppig gæst ved kolonien – til brødremissionsnærernes udelte mishag. Når dagens undervisning sidst på eftermiddagen var forbi, lod han aftenandagt være aftenandagt og drog i stedet af til Godthåb, hvor han især besøgte kolonibestyrer Arntz's og Janssens, men også de andre danskere. Med dem spillede han skak og billard – hvis han ikke simpelthen øste af

sin omfattende viden. I modsætning til sine kolleger, der var noget højtidelige og gudelige, talte han altid ligeud og bramfrit. Og han kom altid alene på besøg, hvilket var noget ganske uhørt, da missionærfamilierne fra Nyherrnhut ellers altid optrådte i flok og følge, når de kom til kolonien. Og når Kleinschmidt vendte hjem fra sine kolonibesøg, kritiserede han de herrnhutiske menigheder og solidariserede sig med de danske.⁴¹ Det måtte være en dobbelt provokation i årene under og lige efter Treårskrigen.

På mange måder er Kleinschmidt således »et aldeles isoleret Lem af »die Brüdergemeinde«, som Louise Janssen skriver allerede i 1849, og med årene bliver dette endnu mere udtalt. For ham drejer alt sig om Hjælperkolen. Han lever kun for den og tager slet ikke del i de andre opgaver på missionsstationen. Og hvor han på kolonien er livlig og meget talende, så snakker han næsten ikke med sine kolleger i Nyherrnhut. Når han åbner munden, er det mest for mere at antyde, at de er idioter. Og ikke alene overfor dem, men også overfor mange af grønlænderne på stedet kunne han være grov. De dårlige fangerfamilier, der mestendels levede på nas, havde han ikke meget til overs for. Og han kunne ryste kollegerne med sin kynisme, når han f. eks. sagde: »Lad bare det sløve pak omkomme; før bliver det ikke bedre!«⁴²

Den sociale elendighed i Nyherrnhut

Det skete når man diskuterede grunden til den store sociale elendighed i menighederne i almindelighed og i Nyherrnhut i særdeleshed: Flertallet, både børn og voksne, er så elendigt klædt, at de dårligt kan bevæge sig ud, når vejret er koldt og blæsende. Derfor er kirkegangen også i reglen bedre om sommeren end om vinteren; for mange tager ikke på fangstrejse om sommeren, fordi de ikke har nogen konebåd at rejse i. Kajakkerne og kajakredskaberne er lappede og sammenflickede, og de færreste fangere har vandtæt skindtøj, så de kan kun tage på fangst i godt vejr. Jordhusene er ribbede for alt, oftest holdes taget kun sammen af frosten og styrter sammen,

når tøvejret sætter ind. Skindene, der skulle holde regnen ude, og brædderne, der skulle holde taget oppe, er brugt til andet formål. Brikse manglede mange steder; i steder er der en sten- og jordvold i den ene ende. – Og på de herrnhutiske udsteder er det ikke meget bedre. Flere steder har de kun en enkelt dårlig holdt konebåd, så de f. eks. har meget svært ved at samle ammassæt, der er så nødvendige som vinterforråd.⁴³

Med denne materielle nød, hvor man i flere måneder om vinteren levede på og ofte under sultegrænsen, fulgte også moralsk opløsning. Løgn, tyveri og bedrageri – også mellem grønlænderne indbyrdes, hvilket ellers tidligere var ukendt – hørte til dagens orden. »Jeg veed her kun tre Grønlændere, som jeg endnu ikke har uimodsigelige Beviser for, at de have gjort sig skyldige i Løgn, Bedrageri eller Tyveri, alle de andre har jeg grebet deri«, citerer Janssen »en Europæer« for at have sagt (utvivlsomt Kleinschmidt om Nyherrnhut). Ved de store kirkelige fester var det almindeligt, at folk fra udstederne kom til Nyherrnhut for at være med til at fejre festen og komme til alters. Men i 1850'erne kom der næsten ingen. Man havde ikke både at sejle i. Påsken faldt sammen med eller kom lige efter sulteperioden. Et år kom der een fanger udefra skærtorsdag – påskedag var kun fire voksne mænd til gudstjeneste.⁴⁴

Situationen var noget bedre på de udsteder og bopladser, som hørte til den danske mission og fremfor alt i kolonien Godthåb. Men her var heller ingen familier, som skulle leve af fangst. Der var ingen fangere. Da man på Godthåb Se-



Ny Herrnhut som det så ud indtil ombygningen i 1877. Udsnit af maleri af J. Arøe 1846.

minarium indførte kajakroning som fag, var man nødt til at henvende sig i Nyherrnhut for at finde en kajakroer til at ledsage og undervise seminarieeleverne.⁴⁵ Og det har næppe været nogen let beslutning, fordi modsætningen mellem de to menigheder på dette tidspunkt var ret udpræget.⁴⁶ Men alle erhververe

i kolonien havde fast arbejde og fik deres underhold fra en af statsinstitutionerne, fremfor alt KGH.

Og at fangererhvervet på dette tidspunkt generelt var ude i en krise, ses måske af, at det for seminarieeleverne på ingen måde var nogen selvfølge, at de skulle lære at ro i kajak. Det var meget

vanskeligt at få eleverne til at gøre noget ved optræningen i det nationale erhverv. Men efterhånden som de lærte at fange og have noget med hjem, blev det bedre.⁴⁷ Det har derfor været af betydning, at faget blev optaget som disciplin på begge seminarier. På dette område var Kleinschmidt iøvrigt fagmand, idet han som den første missionær (nogensinde?) havde fået UAC's tilladelse til at anskaffe sig en kajak og bruge den til at besøge udstederne.⁴⁸

Situationen i Nyherrnhut var generelt så dårlig, at Kleinschmidt flere gange citeres for at være optimist, »for nu kunne det ikke blive værre«.⁴⁹ Og diskussionen gik højt om årsagen til, at det stod så galt til. Brødremissionærerne var enige om at pege på KGH's handel med luksusartikler (sukker, tobak og fremfor alt kaffe) og ønskede denne handel indskrænket, men vidste, at det gik direktionen for KGH ikke med til, for dens opgave var at få mest mulig spæk og skind fra grønlænderne, og da var netop luksusartiklerne midlet.⁵⁰

Men Kleinschmidt var ikke enig i, at kaffen var årsagen til denne »ydre (?) elendighed«, som man hele tiden talte om. Rent faktisk var det kun de dygtige fangere, der havde råd til kaffe. Og var den kun ydre? – og ikke i ligeså høj grad en indre elendighed? For hundrede år siden klagede man ligeså meget over elendigheden, nemlig blandt de grønlændere, som boede sammen med europæerne. Og der er vi tættere på den egentlige årsag. Hovedondet er efter Kleinschmidts mening, at man kan »få på borg«, dvs. i perioder med nød få udleveret proviant hos Handelen (prin-

cipielt kun mod senere at betale tilbage). Købmændene havde fået ordre på at hjælpe i trangstider – og det vidste befolkningen. Samtidig skulle købmændene holde igen på hjælpen, så den kun blev ydet, når der ikke var anden udvej. Men heri lå implicit »en opfordring til uredelighed og bedrageri«, som for Nyherrnhuts grønlændere yderligere forstærkedes af, at de også kunne få hjælp hos menighedsforstanderen. Dermed var al kontrol besværliggjort. – Dette er den væsentlige grund til både den indre og den ydre elendighed, mente Kleinschmidt. For at komme den til livs foreslog han sig ansat som »fattigforstander« for brødremenigheden dér, således at alle, der skulle have hjælp, det være sig hos missionen eller handelen, skulle gennem ham.⁵¹ Af denne stilling og de tanker, der udvikledes i denne forbindelse, opstod forstanderskabs-tanken, som H.J. Rink, der netop i 1855 var kommet til Godthåb som konstitueret inspektør for Sydgrønland, fik realiseret.

Alt dette anså Kleinschmidt for vigtigt, men det var dog samtidig kun nogle ydre regler, der kunne være med til at hæmme forfaldet. Forfaldets egentlige grund var »mangel på liv, der grunder i Gud«.⁵²

Kleinschmidts forhold til eleverne

Når man betænker, at et af de skrifter, som Kleinschmidt nyoversatte i disse første år med Hjælperkolen var Esajas-bogen, så er det svært at vægre sig mod den tanke, at han har forstået den grønlandske hverdag herudfra: dommen over det ulydige folk og dets ledere (hans kolleger), og alligevel er han optimist, for

der er en »rest«, der skal blive til det nye Grønland. Og denne »rest« er . . . Hjælperkolen.

Derfor sætter Kleinschmidt alt til side for dens elever. Han sørger for, at de ikke lider nød, men får mad og klæder nok. Et par af dem får nøgle til hans værelse (hvad ellers end ikke menighedsforstander Ulbricht havde). De sover hos ham, hvis forholdene i deres hjem eller plejehjem er uudholdelige (et forhold, som UAC fandt helt utilstedeligt). Og når han i brev til UAC protesterer mod sine kollegers opfattelse af, at kaffesalget skulle være den egentlige grund til det materielle forfald, så undser han sig ikke for i selve Nuhernhut at gøre protesten endnu mere iøjnefaldende:⁵³ Han organiserer selv et privat kaffeudsalg, der tilmed har åbent både søgn og helg, og hvor han også afkøber folk deres fangstredskaber f. eks. Enten sælger han dem så videre med fortjeneste eller overlader dem direkte til sine elever.⁵⁴ Og også kaffehandelens fortjeneste er gået til elevernes underhold. Iøvrigt var det ofte eleverne – i hvert fald et par af dem (Renatus og Abraham) – som passede »kiosken«.

Kleinschmidts »grovhed og kynisme«, hans udtalelser og handlinger lader sig forklare udfra denne gammeltestamentlige tanke om »resten«, hvorfra det nye skal vokse frem. Derfor levede og åndede han helt for sine elever.

Kleinschmidt lavede sig hvert år en kalender, hvori han noterede sig forskelligt, han syntes værd at bemærke: vejr, fangst, modtagne og afsendte breve, besøg m.m., alt sammen med næsten mikroskopisk skrift og udstrakt anvendelse

af selvopfundne forkortelser, snart på tysk, snart på grønlandsk (og derfor meget vanskelige at tyde). I de 6–7, som er bevaret, findes der kun eet sted gjort et længere notat, næsten uden brug af forkortelser. Heri har altså Kleinschmidt nedfældet en oplevelse, som på det tidspunkt har stået for ham som en af de vigtigste i hans liv. Der står: »ilíniartitdlgt agpísalükarkit únúkut Aap. navsuiarp. puigugagssáungitsumik; kigdligalugo isumalerpunga, agsut ilungersútigísagiga uko Kitornarsíáka sualugtumik navêrumanagit, taimalo okarpunga aka-gûngmat uvdllácut: ilungersoKatigígdluta ikiokKatigîngniásassugut angerpânga (Rt)« (Da jeg under undervisningen havde skældt dem ud, forklarede Abraham det om aftenen på en uforglemmelig måde. Fra det øjeblik af modnedes den tanke hos mig, at jeg skulle gøre alt for især ikke at skælde disse mine plejebørn ud, og så sagde jeg næste morgen: Vi skal med fælles ildhu hjælpe hinanden, Renatus gav mig ret).⁵⁵

Det er denne vinter Kleinschmidt oplever som et gennembrud både med hensyn til elevernes åndelige (flertallet »har vendt løgnen ryggen«) og kundskabsmæssige (»først denne vinter gik undervisningen som jeg det første år havde forestillet mig«)⁵⁶ udvikling, men altså også med hensyn til sit eget personlige forhold til dem, i en fælles forpligtethed på noget større.

Abraham og opgøret med kirketugten

Kleinschmidt solidariserer sig således i stadig højere grad med sin skole og dermed med sine elever. Dette fører til et voldsomt opgør med de øvrige missio-

Månedsatit vejgalliat			1853.		
(Januar)					
1.	6.	aktin	0.	6.	.
2.	7.		0.	7.	.
3.	8.		0.	8.	2
4.	9.		0.	9.	2
5.	10.	R. skilte, A. J. let. P. skilte ansluttede	0.	10.	1
6.	11.		0.	11.	.
7.	12.		0.	12.	.
8.	13.		0.	13.	1
9.	14.		0.	14.	1
10.	15.		0.	15.	2
11.	16.		0.	16.	1
12.	17.		0.	17.	1
13.	18.		0.	18.	3
14.	19.		0.	19.	1
15.	20.		0.	20.	1
16.	21.		0.	21.	1
17.	22.		0.	22.	.
18.	23.		0.	23.	1
19.	24.		0.	24.	1
20.	25.		0.	25.	1
21.	26.		0.	26.	1
22.	27.		0.	27.	.
23.	28.		0.	28.	1
24.	29.		0.	29.	1
25.	30.		0.	30.	1
26.	31.		0.	31.	1

Gengivelse — i naturlig størrelse — af kalenderdagbogssiden fra januar 1853. Udfør datoen findes den (s. 275) omtalte solidaritetserklæring til eleverne. I kolonnerne findes fra venstre mod højre opregnet: måned, dato, ugedag (grønlandsk). Derpå følger forskellige oplysninger i forkortelse eller kode («o længst til venstre angiver således formentlig »besøg ved kolonien«). Så følger temperatur, vindretning, vejr og sidst: antallet af fangede sæler.

nærer om den herrhutske kirketugt, som søgte at regulere grønlandernes liv i stort og småt, i særlig grad for at undgå uægteskabelige forbindelser mellem kønnene. Til at afsløre sådanne var missionærernes skriftesamtaler med grønlanderne velegnede. Angiveriet var sat i

system, og det var fortjenstfuldt at indberette andre, også når man selv var den ene part i et sådant forhold.

Allerede i 1853–54 rettes sådanne anklager mod hjælperskoleeleven Abraham som Kleinschmidt i 1852 har optaget som elev p.g.a. hans »talent«, selv-

om han var både ondskabsfuld og stridbar (»boshaft u. zänkisch«) i håb om, at han ville omvende sig. De andre missionærer havde været modstandere af hans optagelse. Nu var han Kleinschmidts yndling. Han skulle som 15-årig egentlig have været konfirmeret, men missionærrådet (»die Konferenz«) havde afvist ham, fordi han havde gjort sig skyldig i utugt. Kleinschmidt havde ment, at der var undskyldende momenter, og havde i protest mod afgørelsen trukket sig tilbage fra missionærrådet.⁵⁷ Menighedsforstander Ulbricht får imidlertid talt med ham, så han genoptager sin deltagelse i missionærrådets møder,⁵⁸ men da der i vinteren 1856 atter rejses beskyldninger mod Abraham for umoraliske handlinger, og han udelukkes fra menigheden, selvom han selv pure afviser de anklager, der rejses mod ham, protesterer Kleinschmidt voldsomt og begynder offentligt i menigheden at give udtryk for sine meninger og modstand mod kollegerne.⁵⁹

Dette opgør med den herrnhutiske kirketugt, der af grønlænderne kun anses som en europæisk skik,⁶⁰ hænger nøje sammen med de overvejelser, der førte til skabelsen af forstanderskaberne. Kleinschmidt må afvise kirketugten, ikke alene fordi den efterhånden kun kender een slags synd, nemlig utugt, og ser gennem fingre med den omsiggribende samvittighedsløse uredelighed, men fremfor alt fordi den skaber en atmosfære af mistro, som alle i menigheden kommer til at ligge under for. Fordi man bliver prisgivet mistanker og vilkårlighed (til utugtssynder vil der jo sjældent være vidner), bliver man inter-

esseret i at komme de andre i forkøbet eller i at hævne sig på dem og ikke i, hvordan det i virkeligheden står til med én selv. Kirketugten, der angiveligt skulle gøre mennesker bedre, er i stedet for blevet intrigens raffinerede våben og en af de vigtigste årsager til forfaldet i menighederne. I stedet burde det være en selvfølge aldrig at høre på angiveri, og da i hvert fald aldrig dømme, hvor en forseelse ikke er indrømmet eller bevist.⁶¹

Hjælperkolen lukkes og Kleinschmidt afskediges

Dette angreb på herrnhutisk praksis og kollegernes beretninger om Kleinschmidts adfærd i forhold til dem selv og til eleverne, får direktionen til juleaftensdag 1857 at konkludere »både at br. Kleinschmidt som kollega forbitrer sine medarbejders tilværelse og for Hjælperkolen *ikke* er den rette mand«, og at skolen »hidtil ikke har været til nogen nytte fordi br. Kleinschmidt har sigtet mod alle slags kundskaber og ikke virket på ungdommens hjerter«. Derfor beslutter man dels at kalde ham til Europa for at drøfte sagen igennem med ham, dels at lukke Hjælperkolen. De øvrige missionærer i Grønland vil ikke skaffe nye elever eller ansætte dem, der er udgået fra skolen, fordi de mener, at de nye missionærer skal undervise i børneskolen og derved lære grønlandsk. »Dermed må det hidtidige foretagende anses for mislykket.«⁶²

Mens direktionens brev til Kleinschmidt bliver skrevet, hvori man meddeler ham, at man ikke ser nogen grund til at opretholde Hjælperkolen og beder

ham komme til Herrnhut for at drøfte kirketugtsproblemet med ham, idet man ikke kan have en missionær, der direkte opponerer mod kirketugten, ryster Abraham Kleinschmidt ved at indrømme at han er skyldig i alt det, som han er anklaget for, og mere til.⁶³

Det trækker ud med skibet fra Europa, men den 29. juni 1858 kommer det, og missionærerne får deres breve. Hvor det for de andre missionærer har været følt som en velkommen lettelse, kom det helt bag på Kleinschmidt som følte, at han efter bedste evne og så ærligt som muligt i sine breve havde søgt at skildre menighedens og folkets problemer. Og det var så lønnen!

Han lukkede Hjælperkolen, hvor de to tilbageværende elever fra 1852 var dimitterede om foråret; den tredje – Abraham – havde han været nødt til at relegere allerede i 1856. Tilbage var der kun to elever fra 1856.

I alt havde perioden 1850–58 11 drenge været elever på Hjælperkolen. Heraf havde de 5 – 2 fra Lichtenfels og 3 fra Nyherrnhut – gennemført den 6-årige uddannelse, mens 3 fra Nyherrnhut havde deltaget mere sporadisk i undervisningen (som »halvelever«) og én – Abraham – var blevet bortvist. – Men ingen af dem får altså umiddelbart nogen ansættelse.

Kleinschmidt opgav også børneskolen – men han opgav ikke Grønland. Heller ikke nu efterkom han opfordringen til at komme til Herrnhut, selvom den denne gang havde karakter af befaling, og en sådan grad af ulydighed var uhørt i Brødre menigheden (alene hans ulydighed er grund nok til afskedigelse).⁶⁴ Klein-

schmidt anså det for sandsynligt, at hvis han tog til Herrnhut, ville han ikke få lov til at vende tilbage. »Men jeg kan ikke se andet, end at min plads og mit kald er her i Grønland, med hvis beboere jeg i mange år er i den grad sammen-vokset, at jeg til dette øjeblik ikke kan fatte, hvordan andet end døden skulle kunne skille mig derfra; hvorfor jeg også må anse det som min uafviselige pligt at anvende de livsdage, der måtte være mig beskåret, til gavn for dette folk – gavn forstået i guddommelig betydning«. ⁶⁵

I direktionen overvejede man længe og grundigt, om man fortsat havde mulighed for at anvende Kleinschmidt i missionsarbejdet i Grønland, men nåede til det resultat, at uanset, hvad man gjorde, ville der opstå kollegiale problemer. Man besluttede derfor at afskedige ham som missionær, men ikke udelukke ham af menigheden.⁶⁶ Og derved blev det, da direktionsmedlem Ernst Reichel i 1859 som visitator besøgte de grønlandske missionsstationer – og det lykkedes den danske seminarieførstander H.F. Jørgensen i Godthåb, at ansætte Kleinschmidt ved det danske seminarium.

Han byggede sit eget hus ved kolonien, men vedblev at være medlem af Nyherrnhut-menigheden – og efterhånden aflagde han også regelmæssigt besøg der, især søn- og helligdage.

Missionærrådet i Nyherrnhut fandt det ikke tilrådeligt foreløbig at genoprette Hjælperkolen. Man skulle jo også først have ansat de 6–8 unge mænd, som havde gennemgået den 6-årige uddannelse ved »Samuels skole«. ⁶⁷ Når man også betænker, at den positive

interesse for Hjælperskolen i de år, den bestod, havde været yderst ringe, kunne man være fristet til at mene, at Janssen havde ret, da han i 1855 skrev, at »den ved Nyherrnhut begyndte Seminarieundervisning ... mere er at betragte som et Privatforsøg af en enkeltstående udmærket Personlighed, end som en udi Fremtiden begrundet Institution, der, som stridende mod Menighedens Aand og Principper, sikkerligen staar og falder med samme Personlighed«. ⁶⁸

Dog er det snarere en af Janssens »forhastede domme«. Faktisk stammede ideen til Hjælperskolen ikke fra Kleinschmidt, men fra daværende menighedsforstander i Nyherrnhut, Ulbricht, og fra UAC. Og allerede 1859 pressede UAC igen på for at få i det mindste en form for aftenskole igang for den mandlige ungdom. ⁶⁹

Dernæst må det også siges, at når Hjælperskolens udvikling formede sig så skævt, som den gjorde, så skyldes det ikke blot, at skolen var et fremmedlegeme i den herrnhutiske menighed i Grønland, men også, at Kleinschmidt har været meget vanskelig at samarbejde med, så længe han skulle leve og arbejde i et kollektiv som på missionsstationerne.

Og faktisk kom Hjælperskolen igang igen allerede i 1860 med 3 nye elever ⁷⁰ ligesom der senere blev startet en lignende skole i Lichtenau. Og begge Hjælperskoler kom til at fungere i en årække.

Af Kleinschmidts elever synes flere at have gjort tjeneste som organister, skoleholdere og hjælpere. Således var Simon fra 1862 og i mange år derefter en dygtig og myndig nationalhjælper i Kan-

gek. ⁷¹ Samme sted var dværgen Ludvig den berømte Arons medhjælp i skolen 1858–62 og derefter organist og lærer i UtorKarmiut, indtil han i 1867 afskediges, fordi han ikke længere har lyst til skolearbejdet. ⁷² Christian Renatus var i mange år organist og hjælper i Lichtenfels og flyttede senere til Tornait, hvor han tillige var skolelærer. ⁷³ David omtales som en dygtig skolelærer i UtorKarmiut og kom senere til Nyherrnhut som hjælper. På grund af de bedre erhvervsforhold ved UtorKarmiut vendte han i begyndelsen af 1870'erne tilbage hertil nogle år, men det er formentlig ham, det drejer sig om, når det fortælles, at alle Hjælperskolens fire elever er inkvarteret hos hjælper David. ⁷⁴

Og Abraham? Også han fik ansættelse som »bibelforlæser og skoleholder«, i Kigutilik, der lå tæt ved Kangek, og hvor der kun boede 4 familier. Det skete i 1867, efter at han nogle år tidligere var blevet »grundigt omvendt« fra sit syndige liv. I 1877 boede han samme sted og omtales som medhjælp ved den store ombygning af missionsbygningen i Nyherrnhut. ⁷⁵

Samuel Kleinschmidt dør i 1886 og i sit testamente har han bestemt, at et stueur, harmonium og noder, sextant og barometre, kommode og en kasse med grønlandske bøger skal tilfalde Abraham og desuden »så mange Penge, som Præsten tror med god Samvittighed at kunne give ham«. Han fik 24 kr. og 94 øre. ⁷⁶

Denne Kleinschmidts sidste vilje kan måske ses som et udtryk for, at han livslangt følte sig bundet til sine »plejebørn« fra Hjælperskolen i Nyherrnhut. ⁷⁷

1. Artiklen bygger hovedsagelig på utrykte kilder.

Louise og C.E. Janssens brev-dagbøger findes på Det kongelige Bibliotek og er for størstedelens vedkommende trykt i henholdsvis Det grønlandske Selskabs Årsskrift 1931–32 (side 69–89) og 1938 (side 98–124) samt i Tidsskriftet Grønland 1964 (441–55) og C.E. Janssen: En Grønlandspræsts Optegnelser 1844–49. Udg. af J. Clausen og P.E. Rist. 1913.

Seminarieforstanderne C. Steenbergs, C.J. Janssens og H.F. Jørgensens tjenstlige dagbøger, indberetninger og skrivelser til Missionskollegiet findes på Rigsarkivet under Danske Kancelli, 3. Missionskollegiet, 15. Missionsberetninger m.m. i Godthåbsmapperne.

Det søndre Inspektorats Skrifteprotokol findes ligeledes i Rigsarkivet, men under Grønlands Handel og Styrelse IV Adm. Direktion for KGH, 1) Div. Korrespondancesager, 11b Skiftevesnet 1884–95.

Nyherrnhut Diarium (R 15 J b I No 5b), Nyherrnhut Conferenz-Protokol (R 15 J b I No 16) og breve fra Nyherrnhuts missionærer (Ulbricht, Herbrich, Richter og Kleinschmidt) til direktionen »Unitäts-Aeltesten-Conferenz« i Herrnhut (R 15 J b I No 24cd) samt direktionens overvejelser m.h.t. grønlandsmissionen (i Unitäts-Aeltesten-Conferenz-Protokol) findes i Archiv der Brüder-Unität i Herrnhut (DDR). Bortset fra sidste protokol findes alle disse arkivalier nu som mikrofilm i Rigsarkivet og Det grønlandske Landsarkiv.

Missionsstationernes diariier (dagbøger) sendtes een gang om året til Herrnhut, hvor man – af og til i forkortet og redigeret form – lod dem trykke i »Nachrichten aus der Brüdergemeine«, der udkom med 6 til 10 numre årligt.

Anvendte forkortelser:

Nachrichten = Nachrichten aus der Brüdergemeine.

UAC = Unitäts-Aeltesten-Conferenz.

UAC + årstal og dato eller sidetal = UAC's mødeprotokol, hvor alt, hvad der er forhandlet, findes ret nøje refereret.

SK = Samuel Kleinschmidt.

Personnavn + dato = Missionærs brev til korresponderende medlem af UAC.

I Nyherrnhut var der normalt placeret to missionærfamilier og to ugifte missionærer. Mens SK var i Nyherrnhut var C.A. Ulbricht menighedsforstander frem til 1858, hvor han hjemsendtes med sin familie og afløstes som forstander af C.G. Herbrich, der var kommet til stedet før SK.

Alle kilder i brødremenighedens arkiv er tysksprogede. I artiklen er citater overalt oversat til dansk.

2. UAC 27.10.1846

3. SK 5.7.1846

4. C.E. Janssen: En Grønlandspræsts Optegnelser, s. 195, hvor billedet mærkeligt nok ikke bringes. Det offentliggøres her for første gang.

5. SK 2.6.1848; 15.9.1848; 1.7.1849; UAC 1848 I s. 27.

6. En afskrift af forslaget findes som bilag til SK 1.7.1849.

7. SK 20.8.1849

8. SK 1.8.1850

9. Indlæg i SK 20.8.1849

10. SK 1.8.1850

11. SK 20.8.1849

12. SK 15.8.1851

12a. SK 15.8.1853. Amos Aron holdt iøvrigt efterhånden helt op med at følge undervisningen og blev fanger. På grund af »forsyndelser« udelukkedes han af menigheden, men angrede på dødslejet sept. 1856 (Nachrichten 1858 side 114)

13. Skemaet ændredes lidt fra år til år. Således begyndte SK med verdenshistorie, men opgav det til fordel for geografi, fordi undervisning i verdenshistorie måtte bygge på dette fag. – I »Den grønlandske Kirkesags Meddelelser« nr. 119 januar 1983 har jeg side 68 givet en kort redegørelse om »Hjælperkolen« og heri nævnt, at SK også underviste i »meteorologi«. Det bygger på en fejlfortolkning af de grønlandsprogede skemaer, hvor der står »silap píssusianik«. En nærmere undersøgelse viser, at dette må stå for »geografi«

14. SK 2.7.1854

15. SK 15.8.1851

16. SK 10.8.1842; 2.6.1848

17. SK 21.6.1852

18. SK 15.8.1851

19. SK 15.8.1851

20. Missionsberetninger m.m.: General-Regnskab for Godthåb 1853–54

21. SK 21.6.1852

22. SK 18.6.1856

23. SK 18.6.1856

24. SK 24.7.1857

25. SK 1.8.1850

26. SK 21.6.1852

27. Herbrich 9.7.1855; UAC 1856 I s. 151

28. SK 8.7.1855

29. UAC 1855 I s. 240f

30. SK 8.7.1855

31. Jvf. f. eks. Ove Vandel: Brødremenigheden i Grønland 1733–1900 (Savanne 1982) s.46ff
32. SK 8.7.1855
33. UAC 1853 I s.17f
34. F. eks. Janssens dagbog 20.–21.4.1854
35. SK 15.8.1853
36. Nyherrnhut diarium 20.5.1853
37. Janssens dagbog 9.5.1855
38. Janssens dagbog november 1853
39. Nyherrnhut diarium 15.11.1853; SK 2.7.1854; UAC 1855 I 24. febr. 2
40. Janssens dagbog 1853–54; SK's kalender efterår 1853
41. UAC 1851 I s.37; 1852 I s.97; 1853 IV s.11; 1856 I s.149; SK-kalender 1851; Louise Janssens dagbogsbreve november 1849
42. UAC 1855 I s.163
43. Janssens Indberetning 30.6.1855; Nyherrnhut diarium 6.6.1851, hvor SK skildrer en rejse til udstederne i Godthåbsfjorden
44. Janssens dagbog 10.4.1855
45. Steenbergs dagbog 1847–48
46. F. eks. Janssens indberetning 30.6.1855
47. Louise Janssens dagbogsbreve 15.3.1850
48. SK 21.7.1847; 2.6.1848
49. UAC 1855 I s.163
50. F. eks. Herbrich 9.7.1855
51. SK 8.7.1855
52. ibid
53. Jvf. SK 3.9.1845, hvor han nævner, at hans opposition mod V. Müller har været »mere i handling end i ord«
54. UAC 1857 IV s.308
55. SK-kalender 1853 ved 31.1.–1.2.
56. Nyherrnhut diarium 20.5.1853
57. Ulbricht 24.7.1854, UAC 1855 I s.164
58. UAC 1856 I s.149, jvf. SK 8.7.1855
59. Nyherrnhut Conferenz-Protokol 16.2.1856 og 19.3.1856; SK 24.7.1857; Ulbricht 9.7.1857; Herbrich 14.7.1857 samt fællesskrivelse 28.7.1857, jvf. UAC 1857 IV s. 304ff
60. SK 21.6.1852
61. Dette er i stor korthed hovedindholdet af SK 24.7.1857, jvf. 17.2.1856 og 10.5.1857. Spørgsmålet om brødremenighedens kirketugt blev livslangt ved at optage SK
62. UAC 1857 IV s.311 og 314f
63. Herbrich 13.7.1858; UAC 1859 IV s.294
64. UAC 1859 I s.99
65. SK 12.8.1858
66. UAC 1859 I s. 98–100
67. Fællesskr. 2.8.1858; Herbrich 3.8.1858
68. Indberetning 30.6.1855 s.20
69. Fællesskr. 18.7.1859
70. Nachrichten 1862, s.509
71. Nachrichten 1864 s.936, 1869 s.512, 1847 s.299 og 302, 1881 s.128
72. Nachrichten 1860 s.609, 1861 s.420f, 1864 s.936, 1869 s.512
73. Nachrichten 1868 s.619, 1871 s.327, 1884 s.390.
74. Nachrichten 1861 s.413, 1872 s.16, 1875 s.31, 1877 s.234
75. Nachrichten 1869 s.512, 1879 s.223f. – 1872 s.16f, 1874 s.302, 1875 s.26 og 1881 s.128 omtales også en Abraham som skoleholder og hjælper i Kangek, tilmed karakteriseres han som meget dygtig, men med periodevis »anstødelig livsvandel«, så han et par gange må suspenderes i et kortere tidsrum. – Men det er formentlig en anden Abraham, som startede i Hjælperkolen ved genåbningen i 1860, idet han i Nachrichten 1874 s.302 omtales som »den unge begavede Abraham«, og dengang ville en mand på 32–33 år næppe være blevet omtalt som »ung«, og så gammel må Abraham fra »Samuels skole« have været. – Herrnhuternes grønlandere havde ikke efternavne, og derfor er det vanskeligt at følge dem.
76. Cultusmin. 1. Dep. MM 801/1886 og Sydgrønlands Inspektors Skifteprotokol 30. december 1889 Æ.
77. I skifteprotokolen (se note 76) omtales Abraham som »Fanger Abraham ved Kangek«, mens »præsten«, seminarieforsøger N.E. Balle skriver, at »Abraham . . . har han tidligere haft boende hos sig og satte stor Pris på hans Hjælp med Hensyn til Spørgsmaal angaaende det grønlandske Sprog o.s.v.« – At han omtales som fanger, udelukker ikke, at han er eller har været skoleholder eller hjælper, fordi lønnen herfor var så ringe, at hovederhvervet måtte være fangst. – Det er utænkeligt, at den yngre Abraham (note 75) som hjælperskoleelev kan have boet hos Kleinschmidt så få år efter skismaet, hvorimod det lyder sandsynligt, at den ældre Abraham har boet hos ham, f. eks. i den periode, hvor han var udelukket af menigheden. For mig at se kan der ikke være tvivl om, at der er tale om Abraham fra »Samuels skole«.